

УДК 372.48: 373.1(477) „1960-1970”

В. С. Бугрій

КРАЄЗНАВСТВО У ФАКУЛЬТАТИВНИХ КУРСАХ З ІСТОРІЇ ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ УКРАЇНИ (60-70 рр. ХХ ст.)

У статті проаналізована роль краєзнавчого компоненту у факультативних курсах з історії для загальноосвітніх шкіл України у період 60-70-х рр. ХХ ст. З'ясовано, що головними особливостями факультативних курсів було поглиблене теоретичне вивчення матеріалу, різнобічність форм і методів роботи. За своїм змістом факультативні курси з історії поділялися на ті, що були спрямовані виключно на вивчення минулого рідного краю і ті, у яких краєзнавчий компонент виступав у якості дидактичного матеріалу.

Ключові слова: факультативні курси з історії, краєзнавство, загальноосвітня школа.

В статье проанализирована роль краеведческого компонента в факультативных курсах по истории для общеобразовательных школ Украины в период 60-70-х гг. ХХ ст. Особенности факультативных курсов было углубленное теоретическое изучение материала, разносторонность форм и методов работы. По своему содержанию факультативные курсы по истории разделялись на те, которые были направлены исключительно на изучение прошлого родного края и на те, в которых краеведческий компонент выступал в качестве дидактичного материала.

Ключевые слова: факультативные курсы из истории, краеведение, общеобразовательная школа.

In the article the role of regional component is analysed in elective courses on history for general schools of Ukraine in the period of 1960-1970. The features of elective courses was a deep theoretical study of material, scaleness of forms and methods of work. On the maintenance elective courses on history were divided into those, which were directed exceptionally on the study of past native edge and on those in which a regional component came forward as didactics material.

Key words: elective courses from history, study of a particular region, general school.

Постановка проблеми. Перебудова загальної історичної освіти спрямована на її гуманізацію, формування творчої, активної особистості, яка прагне до саморозвитку та самовдосконалення. Одним із напрямків якісного поліпшення навчання історії є диференціація самостійної роботи учнів, яка б сприяла прогресивним змінам у розвитку сучасної школи.

У цьому зв'язку важливим є вивчення історико-педагогічного досвіду проведення факультативних занять, як одного з видів диференціації навчання за інтересами школярів.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемі диференціації навчання у психолого-педагогічній науці ХХ століття присвячена значна кількість наукових праць, в яких досліджуються її різні аспекти: психологічний - В. Ананьєв, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, І. Дубровіна, Г. Костюк, В. Крутецький, С. Рубінштейн, Л. Фрідман, І. Якиманська та інші; методичний - М. Акімова, Ю. Бабанський, С. Гончаренко, Г. Литвиненко, В. Монахов, В. Фірсов та інші; організаційний - В. Вінник, С. Григор'єв, В. Гузєєв, С. Кожухов, О. Раєвський, І. Ромашко, Г. Левітас, О. Савченко, В. Паламарчук, І. Чердов та інші.

У той же час роль краєзнавчого компоненту у проведенні факультативних занять з історії є малодослідженою проблемою. Тому, постає нагальна потреба у аналізі надбань української школи та обґрунтуванні на їх основі педаго-

гічних умов застосування краєзнавства в умовах диференціації навчання у сучасній школі.

Мета статті – проаналізувати роль краєзнавчого компоненту у факультативних курсах з історії для загальноосвітніх шкіл України у період 60-70-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. В українській школі факультативи запроваджуються у 60-х рр. ХХ ст. після виходу у листопаді 1966 року постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР „Про заходи по подальшому покращенню роботи середньої загальноосвітньої школи”.

Вважалося, що факультативи мали вирішити ряд завдань, які постали перед системою освіти: поліпшити ефективність навчальних занять; сформувані в учнів бажання та уміння поповнювати знання за власною ініціативою, а не лише під час уроків; розвивати інтерес до науки, певних видів практичної діяльності; створити оптимальні умови для поглиблення самостійної роботи школярів, які проявляють підвищену зацікавленість до окремих предметів; покращити підготовку дітей до самоосвіти після закінчення школи [2, с. 46].

Важливою особливістю факультативних занять був їх тісний зв'язок із шкільною програмою та уроками. Передбачалося, що факультативи поєднують у собі і різні форми навчання історії у загальноосвітніх закладах: „факультативні курси передбачають поєднання урочної і позаурочної роботи, більш тісні між предметні зв'язки, широке застосування практикумів (у тому числі в місцевому музеї, архіві, бібліотеці), історико-літературні вечори,

конференції, екскурсії, експедиції, зустрічі з учасниками революційних подій і т.д. Питома вага цих форм занять у факультативних курсах значно більша, ніж у загальних курсах [4, с. 16].

Факультативи були необов'язковим шкільним курсом і мали об'єднувати тих учнів, які бажали набувати знання на основі поглибленого вивчення історичних явищ.

Факультативи запроваджувалися із 7-го класу і на них виділялося відповідно до програм: в 7 класі – 2, у 8 – 4, в 9 і 10 класах – по 6 годин на тиждень [2, с. 46].

Уже в перший рік запровадження (1967-1968 н. р.) факультативи по історії діяли у 1149 школах України. Вони охоплювали 16 тисяч учнів [5, с. 32].

Особливістю діяльності факультативів в Україні було те, що вони мали яскраво виражене краєзнавче спрямування. Тому, при обговоренні програм факультативів, яке проходило на сторінках центральних педагогічних видань, завідувач сектором історії Науково-дослідницького інституту педагогіки УРСР М. Лисенко пропонував дозволити педагогам розробляти на місцях курси з історії рідного краю [3, с. 73].

Краєзнавчому спрямуванню у вивченні минулого сприяла і „Програма факультативних занять з історії”. Вона дозволяла учителям будувати свою роботу виходячи із власних інтересів та в залежності від можливостей учнів і наявності історичних джерел. Вивчення рідного краю розглядалося програмою як важливий елемент діяльності факультативу: „Використання місцевого краєзнавчого матеріалу, дослідницький характер роботи з окремих проблем (у першу чергу з історії революційного і визвольного руху, Великої Вітчизняної війни і т.д.) – необхідна умова успіху факультативних занять. Успіху сприятиме і запрошення для ведення факультативних занять (або частини з них) працівників вузів, місцевих музеїв і т.д.” [4, с. 16].

За своїм змістом факультативні курси поділялися на ті, що були спрямовані на вивчення виключно історії рідного краю, і ті у яких краєзнавчий компонент виступав у якості дидактичного матеріалу.

Так, приблизна проблематика факультативних курсів з історії для 7-10 класів включала 21 тему, із яких одна – „Історія рідного міста, краю”, безпосередньо стосувалася краєзнавчих досліджень. Але, як вказували педагоги А. Кінкулькін та Г. Клокова, більшість інших тем, зокрема: „Додаткові розділи до систематичного курсу історії”, „Основні проблеми вітчизняної історії”, „Три покоління революціонерів у Росії”, „Історія трьох революцій у Росії”, „Із історії військового мистецтва”, „Із історії Другої світової та Великої Вітчизняної воєн”, „Історія іноземної інтервенції та громадянської війни (1918-1920)”, „Із історії культури народів СРСР”, „Пам'ятки історії та культури на території нашої Батьківщини”, „Вивчення пам'яток історії”, „Основні проблеми історії союзної республіки”, „Життя видатних людей” включалися у запро-

поновану тематику, у тому числі, завдяки суттєвому забезпеченню їх краєзнавчим матеріалом та з урахуванням значного досвіду краєзнавчої роботи, накопиченого учителями [2, с. 56].

У випадку, коли факультативний курс повністю будувався на краєзнавчому матеріалі діти отримували систематичні знання про свою „малу” батьківщину. Це стосувалося, у першу чергу, теми історичного факультативу „Історія рідного міста, краю”.

Загалом, у 1967-1968 навчальному році із близько тисячі факультативних груп з історії в Україні – 104 вивчали історію рідного краю [5, с. 32].

Побудова факультативу на краєзнавчій основі обумовлювався рівнем підготовки учителів до його ведення, інтересом учнів та наявністю відповідної навчально-методичної бази. Важливим позитивним моментом було те, що для створення науково-теоретичних засад краєзнавчої роботи залучався широкий загал педагогічних кадрів. На це звертала увагу інспектор-методист Міністерства освіти УРСР П. Уховська: „Враховуючи великий інтерес учнів до історії рідного краю і величезний розмах руху червоних слідопитів, яких нараховувалося у республіці понад 2 млн. виникла потреба в складанні програми по історії рідного краю. Тому ряд обласних інститутів удосконалення учителів (Хмельницький, Чернігівський, Кримський, Чернівецький) спільно з кафедрами педагогічних інститутів та університетів розробили програми по історії свого рідного краю” [5, с. 31].

Головне завдання факультативів – поглиблення знань, вирішувалося за допомогою краєзнавчого компоненту по трьом напрямам через: знайомство з новими фактами та подіями, більш детальне їх вивчення під час самостійного дослідження джерел із найближчого оточення, оволодіння учнями науковими методами пізнання.

Для більш глибокого вивчення відомих фактів і подій за рахунок самостійного поглибленого дослідження джерел учителька середньої школи № 12 м. Маріуполя В. Якушина розробила тематику рефератів і запропонувала їх дітям для виконання. Завчасно, до проведення семінарських занять по факультативу ці реферати були представлені у кабінет історії для ознайомлення з ними усіх бажаючих [5, с. 34].

Оволодіння учнями у процесі факультативних занять методами наукового пізнання здійснювалося через формування умінь визначати проблему дослідження, встановлювати його новизну, будувати гіпотезу і шляхи її перевірки.

Значного поширення у діяльності факультативних курсів набуло проведення екскурсій в музеї, робота в архівах, бібліотеках, участь у наукових експедиціях (археологічних, етнографічних, фольклорних, географічних, геологічних), організованих школами та науковими закладами [1, с. 49].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, головними особливостями факультативних курсів було поглиблене теоретичне вивчення матеріалу, різнобічність форм і методів роботи. В основі занять лежали добровільність та інтерес учнів, взаємозв'язок із шкільною програмою. Краєзнавчий компонент був представлений як у змісті так і у формах діяльності шкільних факультативів.

За своїм змістом факультативні курси з історії поділялися на ті, що були спрямовані виключно на вивчення минулого рідного краю і ті, у яких краєзнавчий компонент виступав у якості дидактичного матеріалу. Завдяки йому відбувалося поглиблення знань учнів, розвивалися їх уміння, діти розпочинали оволодівати методами наукового дослідження.

Подальшого дослідження потребує аналіз ролі краєзнавчого компоненту у реалізації прин-

ципу індивідуалізації при проведенні факультативних занять.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванов П. В. Основы школьного краеведения: Уч. Пособие / П. В. Иванов. – Петрозаводськ : ПГУ, 1977. – 106 с.
2. Кинкулькин А. Т. Основное содержание и организация занятий в 1967-1968 учебном году / А. Т. Кинкулькин, Г. В. Клокова // Преподавание истории в школе. – 1967. - № 4. – С. 46-63.
3. Обсуждение программ факультативных курсов // Преподавание истории в школе. – 1967. - № 4. – С. 73-75.
4. Програма факультативних курсів з історії. – К. : Радянська школа, 1972. – 67 с.
5. Уховская П. Л. Первый опыт факультативных занятий в школах УССР / П. Л. Уховская // Преподавание истории в школе. – 1968. - № 5. – С. 31-36.